

Annika Thor *Een eiland in zee*

Toelichting voor de docent(e)

De les is geschikt voor leerlingen in groep acht en de brugklas van alle schooltypen. De introductie, het lezen van de fragmenten en het beantwoorden van de vragen vergen één lesuur. De schrijf- en onderzoeksopdrachten zijn bestemd voor aansluitende lessen.

A Introductie

U vertelt kort iets over de jodenvervolging voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog en legt verband met vluchtelingen in Nederlandse asielzoekerscentra. Daarna volgt een kort klas-sengesprek waarin de volgende vragen naar voren kunnen komen:

- Hoe dachten de nazi's over de joden?
- Waarom wilden zij hen vernietigen? Hoe probeerden ze dat te doen?
- Kun je de situatie van vluchtelingen in asielzoekerscentra vergelijken met de gevluchte joden destijds?
- Zijn we gastvrij genoeg voor vluchtelingen?
- Hoe komt het dat er wel eens opschudding ontstaat over de komst van een asielzoekerscentrum?

In hoeverre moeten vluchtelingen zich aanpassen aan de Nederlandse samenleving?

Daarna laat u het omslag zien en leest voor blz. 69–73. Laat dan de leerlingen hun mening over het omslag (vind je dat passen bij de inhoud?) en hun verwachtingen over het boek uitspreken (wat gaat er volgens jou gebeuren?).

B Uitvoering

De leerlingen lezen de fragmenten individueel of in groepen. Daarna beantwoorden zij de vragen individueel of in groepen. Na afloop volgt een klassikale bespreking van de antwoorden. Een gedachtenuitwisseling over vluchtelingen, waarbij teruggegrepen wordt naar de opmerkingen die bij de introductie zijn gemaakt, is nuttig.

De opdrachten kunt u als huiswerk geven of in een volgende les laten uitvoeren. U kunt de leerlingen vrij laten kiezen of de opdrachten verdelen. De uitgewerkte opdrachten worden in de klas op het prikbord opgehangen, een deel door de leerlingen gepresenteerd.

De onderzoeksopdrachten vragen vrij veel tijd en zijn behoorlijk pittig. U kunt enkele individuele leerlingen of enkele groepen zo'n opdracht geven en een datum vaststellen waarop zij het werk moeten inleveren en presenteren aan de rest van de klas.

C Afronding

U kunt de les afsluiten door een fragment voor te lezen, bijvoorbeeld blz. 122–128.

Over Annika Thor

Annika Thor werd in 1950 geboren en groeide op in een joods gezin in Göteborg (Zweden). Momenteel woont ze in Stockholm. Ze werkte eerst bij een bibliotheek en bij een culturele instelling, daarna deed ze tien jaar lang als freelance journaliste verslag over film, media en jongerencultuur in diverse kranten en tijdschriften. Ze schreef ook zelf toneelstukken en filmscripts.

In 1996 verscheen haar eerste jeugdboek in Zweden: *Een eiland in zee*, dat in 2000 in Nederland uitkwam. Het beschrijft de situatie van Steffi en haar zusje Nelli, twee zusjes die door hun ouders uit Wenen naar het veilige Zweden worden gestuurd, omdat de situatie in Oostenrijk door de opkomst van de nazi's onhoudbaar wordt. Dit boek werd zeer lovend besproken. Het werd genomineerd voor de Augustprijs en kreeg in Duitsland en Noorwegen belangrijke bekroningen: de *Deutsche Jugend Literatur Preis* en de *Nordiska Barnbokpriset* (Noorse Jeugdboekenprijs).

In 1997 en 1998 verschenen twee vervolgdelen, waarin de verdere belevenissen van Steffi in Zweden tijdens de oorlog worden beschreven. Die zullen ook in Nederland uitkomen. In *Näckrosdammen* (1997) trekt Steffi in bij de familie Söderberg in Göteborg en maakt mee hoe racisme en vreemdelingenhaat ook in het neutrale Zweden meer voorkomen dan ze ooit had kunnen denken. *Havets djup* (1998), dat in 1943 speelt, beschrijft Steffi's schooltijd aan het gymnasium en het toenemende oorlogsgeweld in Europa. Steffi vraagt zich af hoe ze met haar joodse identiteit moet omgaan: er nadrukkelijk voor uitkomen of min of meer verbergen?

Annika Thor beschrijft in dit boek veel gevoelens die ze uit eigen ervaring kent, want ze is immers zelf van joodse afkomst. Helemaal autobiografisch mogen we haar boeken echter niet noemen, omdat ze pas na de oorlog is geboren.

Met de drie delen over Steffi is de reeks over de jodenvervolging en de zoektocht naar de eigen identiteit in een andere samenleving nog niet afgesloten. De schrijfster heeft aangekondigd dat er nog minstens één vervolgdeel zal verschijnen, mogelijk meer.

Helemaal losstaand van deze serie verscheen in 1997 *Waarheid, durven of doen* (*Sanning eller konsekvens*). Ook dit boek, waarin Nora na de zomervakantie plotseling ontdekt dat haar hartsvriendin Sabina haar in de steek laat en alles in haar leven op z'n kop komt te staan, werd zeer positief ontvangen. Dit boek werd wel bekroond met de belangrijke Augustprijs en bij de kinderjury sleepte het in de leeftijdsgroep van 10-12 jaar in Zweden de eerste prijs in de wacht. De verfilming van dit boek leverde in Zweden een nominatie op voor de Guldbaggeprijs en op het filmfestival van Berlijn een eervolle vermelding.

Boeken van Annika Thor

Waarheid, durven of doen (1998)

Een eiland in zee (2000)

De lelievijver (2001)

Meer achtergrondinformatie:

Een samenvatting en bespreking van *Een eiland in zee* in *Jeugdboeken 2000*.

Over Annika Thor is in Nederlandse bronnen vrijwel geen achtergrondinformatie beschikbaar. Via internet is wel enige Zweedstalige informatie te achterhalen.

De fragmenten

Lees de onderstaande fragmenten en beantwoord daarna de vragen.

Fragment 1 – De twaalfjarige joodse Steffi is met haar jongere zusje Nelli door hun ouders vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in Zweden in veiligheid gebracht. Steffi wordt op een eiland ondergebracht bij Märta Jansson en haar man, haar zus bij een nicht van Märta.

In november is alles op het eiland nog grijzer dan op die dag in de zomer, toen ze aankwamen. Alleen de jeneverbesstruiken zijn nog groen. Wanneer Steffi 's ochtends van huis gaat, is het donker, maar 's middags ook, wanneer ze weer terugkomt. De weg naar school is lang. De gure zeewind blaast dwars door haar jas heen, haar knieën worden blauw van de kou. Toch is het goed dat ze naar school gaat. Wat zou ze anders de hele dag moeten doen? De middagen en avonden met tante Märta zijn al lang genoeg. Nooit praten ze samen zoals Steffi dat met mamma altijd deed.

Toen ze vroeger uit school kwam, gingen ze altijd even zitten, mamma met haar koffie en Steffi met een kop warme chocolademelk. Steffi vertelde wat er op school en op de terugweg was gebeurd. Mamma vertelde soms iets uit haar jeugd of uit haar tijd bij de Opera. Ze spraken over de boeken die ze hadden gelezen, over de reizen die ze zouden gaan maken, als Steffi groot was.

Een brief aan iemand schrijven is niet hetzelfde als ermee praten. Een gesprek bestaat niet alleen uit woorden; er zijn ook blikken, glimlachjes en stiltes. De hand die schrijft, is ook niet in staat om alles op te schrijven wat ze zou willen vertellen, alles wat ze denkt en voelt. En als de brief gepost is, blijft het antwoord soms weken uit.

Tante Märta vraagt niets en vertelt niets. Ze controleert alleen of Steffi haar huiswerk maakt, haar kamer schoon houdt en haar huishoudelijke taken doet. Dat is alles.

's Avonds zit tante Märta in de kamer met haar breiwerk. Om zeven uur zet ze de radio aan om naar de nieuwsberichten en het avondgebed te luisteren. Maar zodra er muziek klinkt, zet ze hem uit. 'Wereldse' muziek is volgens tante Märta zondig, en 'werelds' is alle muziek behalve de psalmen en geestelijke liederen, zoals die door het koor in de Pinksterkerk worden gezongen. Jazz, schlagers, klassieke muziek, alles is voor tante Märta eender: het werk van de duivel.

Als ze weg is, luistert Steffi wel eens stiekem naar de radio. Anders is het zo stil in het witte huis.

Maar wanneer oom Evert thuis is, is alles anders. Hij praat met Steffi, vertelt verhalen over zijn belevenissen aan boord, vraagt haar over school, prijst haar Zweeds en maakt grapjes wanneer ze iets niet goed zegt.

'Van de zomer mag je mee op de *Diana*,' zegt oom Evert. 'En dan leer ik je ook om in de jol te roeien.'

De zomer is nog een eind weg. Zolang zal ze niet blijven, maar dat zegt ze niet tegen oom Evert. Ze is hier al drie maanden. 'Een halfjaar, op z'n hoogst'. Dat had pappa beloofd.

Maar in de brieven van thuis staat niets over een inreisvergunning, niets over Amsterdam, niets over Amerika. Pappa schrijft dat ze naar een nog kleiner kamertje zijn verhuisd en dat mamma als dienstbode is gaan werken bij een oude vrouw. Mamma als dienstbode! Steffi kan zich haar niet met een schort in andermans keuken voorstellen.

Mamma schrijft niets over haar werk. Haar brieven staan vol met vragen: over tante Märta en oom Evert, over school, of Steffi al vriendinnen op het eiland heeft. Steffi schrijft terug dat iedereen aardig is, dat ze veel vrienden heeft, dat het op school goed gaat. Dat laatste is ten-

minste waar. Ze kent zelfs de psalmverzen uit haar hoofd, al begrijpt ze niet wat ze betekenen.

Mamma vraagt iedere brief weer of Steffi Nelli eraan wil herinneren om te schrijven.

Jij bent zo groot en daarom moet je je kleine zusje helpen, schrijft mamma. *Zorg ervoor dat ze ons regelmatig schrijft, en probeer haar met Duits te helpen. Haar Duits is verschrikkelijk geworden. Het is natuurlijk goed dat jullie Zweeds leren, maar vergeet niet dat het Duits jullie moedertaal is en dat jullie hier een keer terug zullen komen.*

‘Morgen,’ belooft Nelli, wanneer Steffi haar zegt dat ze moet schrijven. ‘Morgen, heus. Van-
daag ga ik na school met Sonja spelen.’

Maar de volgende dag heeft Nelli met iemand anders van haar klasgenootjes afgesproken om mee naar huis te gaan, of ze heeft iemand bij tante Alma uitgenodigd. Nelli is populair. Wanneer zij ’s ochtends op school verschijnt, staat er een hele groep meisjes op haar te wachten, die allemaal haar beste vriendin willen worden. Nelli lacht en ratelt erop los alsof ze haar hele leven Zweeds heeft gesproken.

Op Steffi wacht niemand. Vera houdt zich bij Sylvia’s groep, en daar is Steffi niet welkom. Ze moet zelf Britta en haar vriendinnen op het schoolplein opzoeken. Ze mag wel met hen meedoen, maar ze voelt zich altijd een buitenstaander. Ze hebben het de hele tijd over dingen en mensen die zij niet kent. Niemand vraagt haar om na schooltijd mee naar huis te gaan. Eén keertje heeft ze zelf geprobeerd om Britta thuis uit te nodigen.

‘Het is zo ver weg,’ zegt Britta. ‘Ik denk niet dat ik van mamma mag. Het is nu al zo vroeg donker buiten.’

Het ergste is dat Sylvia haar niet met rust laat. Haar Duitse accent, haar kleren, haar uiterlijk – alles waarin zij zich van de anderen onderscheidt, vormt voor Sylvia een aanleiding.

‘Paardenhaar,’ zegt Sylvia en trekt aan één van Steffi’s vlechten. ‘Kijk, ze heeft vlechten in haar manen. Waar blijven je pluimen, als een circuspaard?’

‘Hihihi,’ hinnikt Sylvia’s groep. Behalve Vera, die wegstijgt en doet of ze het niet hoort.

Fragment 2 – Een tijd later, tijdens de zomer, wordt het huis van de Janssons verhuurd aan zomergasten van het vasteland, een doktersgezin, dat een hond bij zich heeft. Steffi laat hem elke dag uit.

Enkele dagen voor midzomer fietst Steffi naar de winkel om een pak koekjes voor de doktersvrouw te kopen. Putte rent zoals altijd naast de fiets.

Op de muur, die de tuin van de winkelier omgeeft, zitten een paar kinderen. Sylvia en Barbro in het midden met aan weerskanten de jongens die hier op vakantie zijn. De ene is zo blond dat zijn korte haar bijna wit lijkt. De andere is donkerder en heeft een gezicht vol sproeten.

Vera is er ook. Zij zit een eindje van hen af en vlecht een krans van paardebloemen.

Steffi zet haar fiets weg en maakt Putte vast aan een haak in de muur. Sylvia en Barbro fluisteren met de jongens en grinniken. Ze voelt hun blikken in haar rug, wanneer ze de winkel-
deur opendoet en naar binnen gaat.

Als ze de koekjes betaalt, hoort ze buiten een hond blaffen.

‘Is dat jouw hond die blaft?’ vraagt de winkelier zuur.

‘Hij is niet van mij, maar ik laat ’m wel uit.’

‘Zorg er dan voor dat ie stil is.’

Steffi stopt het pak koekjes in haar zak en loopt het trappetje af.

Sylvia, Barbro en de twee jongens staan in een kring om Putte heen, net op zo’n afstand dat

hij niet bij hen kan komen, ook al rukt hij nog zo hard aan zijn riem. Vera zit nog op de muur. Steffi loopt ernaartoe. Nu ziet ze dat de ene jongen, de blonde, iets in zijn handen heeft. Het is een suikerklontje aan een draadje. Hij houdt het boven Putte's snuit en trekt het telkens weg, wanneer de hond erin wil bijten. Putte blaft ongelukkig.

'Laat Putte met rust,' zegt Steffi.

'Putte,' zegt de jongen met het suikerklontje. 'Heet die straathond Putte?'

'Putte,' herhaalt Barbro giechelend.

'Het is geen straathond,' antwoordt Steffi. 'Hij heeft een stamboom.'

'Een echte rashond, hè?' zegt de jongen.

Steffi doet een stap naar voren om Putte's riem van de haak los te maken, maar de jongen gaat ervoor staan. Putte blaft en rukt aan zijn riem.

'Koest,' zegt Sylvia.

Ze geeft Putte een harde tik op zijn snuit. Putte jankt.

'Blijf van 'm af!' schreeuwt Steffi.

'Nee maar,' zegt de andere jongen, die tot nu toe niets gezegd heeft. 'Wat een humeurkje!'

'Net als het beest,' antwoordt de blonde jongen. 'Zou zij ook een stamboom hebben?'

Sylvia en Barbro giechelen.

'Raszuiver,' zegt de sproetenjongen. 'Een eerste klas exemplaar.'

Steffi wil weg. Maar ze moet Putte meekrijgen.

'Ga opzij,' zegt ze tegen de jongen die in haar weg staat.

De blonde jongen verroert zich niet.

'Hoorden jullie dat?' vraagt hij. 'Hoorden jullie wat ze zei? "Ga opzij." Zij zal ons Zweden zeker vertellen dat wij opzij moeten gaan.'

'Ga zelf maar opzij,' zegt Sylvia. 'Je hebt hier niets te zoeken.'

'Wij weten waarom jij hier bent,' zegt de sproet. 'Jullie vertrekken stiekem met al jullie geld en sieraden uit Duitsland en denken dat je ons land kunt kopen, precies zoals jullie dat daar ook hebben geprobeerd. Maar dat zal niet gaan. Want straks komen de Duitsers en die weten dan wel wat ze moeten doen met mensen als jij – vuil jodenjong!'

Eén ogenblik is ze verlamd. Dan vliegt ze op de jongen af en haalt uit naar zijn grijnzende mond tussen alle sproeten. Ze beukt met haar vuisten op zijn borst en schopt tegen zijn scheenbeen.

De jongen is zo verbaasd dat hij zich eerst niet verdedigt. Een vechtend meisje had hij niet verwacht. Hij pakt Steffi's polsen beet en duwt haar van zich af.

'Blijf van me af,' zegt hij met een stem vol haat. 'Blijf van me af, vieze engerd.'

Een druppel bloed verschijnt op zijn bovenlip.

Putte gromt en legt zijn oren in zijn nek.

De jongen laat Steffi's polsen met een harde duw los, zodat ze op het grind valt. Daarbij doet hij tegelijkertijd een pas naar achteren. Op dat moment weet Putte zijn tanden in zijn broeks-
pijp te zetten en bijt hij een groot gat in de stof.

'Auw,' schreeuwt de jongen. 'Die straathond heeft me gebeten!'

Hij geeft Putte een schop. Putte jankt luid, wanneer de voet hem van opzij raakt.

Steffi gooit zich voor Putte. Ze kan niet bij de haak in de muur. Daarom maakt ze de riem bij de halsband los.

'Ren, Putte,' roept ze. 'Ren!'

Als een bruinwitte speer rent Putte ervandoor. Steffi komt overeind en rent hem na.

Op de weg blijft ze staan en kijkt ze achterom. Ze komen haar niet achterna.

'Putte!' roept ze. 'Putte, kom!'

Ze ziet hem nergens. Zou hij naar huis zijn gerend? Of is hij zo-maar ergens heen gerend, weg van zijn plaaggeesten.

‘Putte!’ roept ze weer.

Ze ziet twee kleine jongetjes, die met een kist op wielen langs de kant van de weg spelen.

‘Hebben jullie een hond gezien?’ vraagt ze. ‘Een bruin met witte? Die losloopt?’

‘Ja,’ antwoordt de ene jongen. ‘Hij is die kant opgerend.’

Hij wijst in de richting van de haven.

‘Nee,’ antwoordt de andere en wijst naar rechts, de kant op waar Britta woont. ‘Die kant ging hij op.’

Steffi zou haar fiets willen hebben om Putte in te halen, maar ze durft niet naar de winkel terug om hem te gaan halen.

Ze rent naar het pleintje bij de haven. Geen spoor van Putte te bekennen. Ze vraagt het aan de oude mannetjes die op de banken in de zon zitten. Niemand heeft een hond zien lopen. Ze keert om, rent terug naar het kruispunt, waar de twee jongetjes spelen en slaat de zijweg naar Britta in.

Britta ligt op haar knieën in haar groentetuintje te wieden.

‘Hoi,’ hijgt Steffi. ‘Heb jij een hond voorbij zien rennen? Zo’n tien minuten geleden?’

‘Ik kom net buiten,’ antwoordt Britta. ‘Wat voor ‘n hond?’

Steffi gunt zich geen tijd om te antwoorden.

De weg naar Britta eindigt bij een geel huis. Een vrouw die buiten wasgoed ophangt, meent dat ze zojuist misschien een hond heeft gezien.

‘Er rende wel iets voorbij. Is ‘t jouw hond?’

‘Ja,’ antwoordt Steffi maar, om niets uit te hoeven leggen.

‘Je kunt wel door de tuin lopen,’ zegt de vrouw.

Steffi steekt schuin de tuin over, komt uit op een weiland en springt over een greppel. Ze verstart zich en belandt met haar sandaal in de modder.

‘Putte,’ roept ze. ‘Putte!’

Een paar uur lang zoekt ze naar Putte, maar hij lijkt van de aardbodem te zijn verdwenen. Eén keer meent ze hem achter wat jeneverbesstruiken te horen blaffen, maar wanneer ze zich een weg erdoorheen heeft gebaand, is hij er niet.

Tenslotte geeft ze het op en gaat ze op een rots zitten. Ze is kapot van al het rennen. Haar blote benen zitten vol schrammen.

Wat moet ze doen? Putte is weg en dat is haar schuld. Bovendien heeft ze gevochten, met een zomergast nog wel, en heeft ze hem een open lip geslagen. En Putte heeft de broek van de jongen kapotgebeten, toen hij haar probeerde te verdedigen.

Putte is een stadshond. Hij is het niet gewend om in de natuur te rennen. Hij kan ergens vastzitten of een poot hebben gebroken. Het kan heel lang duren, voordat iemand hem vindt. Hij kan omkomen van de honger. Een vos kan hem pakken. Misschien is hij al dood.

Tante Märta zal wel razend zijn. Ze zal iedereen om vergiffenis moeten vragen. De vrouw van de dokter, Karin, de jongen met sproeten. En Jezus.

Maar geen haar op haar hoofd die eraan denkt om die jongen om vergiffenis te vragen. Niet na wat hij heeft gezegd. Ze heeft hem niets gedaan. Maar als zij vertelt hoe het gegaan is, zal niemand haar geloven. Ze zijn met z’n vieren tegen één, en ze weet dat Sylvia en Barbro er niet voor terugdeinzen om te liegen.

Bovendien wil ze de woorden van de jongen niet herhalen. Voor niemand. Ze schaamt zich. Ook al is wat er gebeurd is, niet haar schuld, ze schaamt zich toch.

Fragment 3 – Steffi zwerft rond in de omgeving. Ze durft niet naar huis zonder Putte. Als het donker wordt, waagt ze het erop. Ze probeert wat eten te pakken uit de voorraadkelder, maar Märta ontdekt haar.

‘Hallo?’ roept tante Märta. ‘Is daar iemand?’

Ze zou nog altijd kunnen wegrekken, vlug de zak met eten mee grissen en verdwenen zijn, voordat tante Märta buiten is.

‘Ik ben ’t,’ antwoordt Steffi en gaat staan.

Tante Märta moppert niet op haar. Ze neemt Steffi mee naar de keuken, maakt boterhammen en een kop warme chocolade.

‘Eet,’ zegt ze. ‘Je zult wel uitgehongerd zijn.’

‘Ik heb eten gepakt uit de voorraadkelder,’ fluistert Steffi. ‘Het staat buiten in een zak.’

‘Wil je weglopen?’ vraagt tante Märta. ‘Waar zou je dan naartoe zijn gegaan?’

Steffi weet niet wat ze moet zeggen. Er is zoveel gebeurd, en ze is zo moe.

‘Er waren een paar jongens,’ begint ze. ‘Bij de winkel.’

‘Je hoeft niets te zeggen,’ antwoordt tante Märta. ‘Ik weet wat er is gebeurd.’

De boterham blijft in Steffi’s keel steken. Iemand heeft aan tante Märta verteld wat ze heeft gedaan. De winkelier misschien? Of de ouders van de jongen die hier op vakantie zijn? De doktersvrouw heeft natuurlijk naar Putte gevraagd. Als ze klaar is met eten, zal ze wel een uitbrander krijgen. En morgen zal ze dan om vergiffenis moeten vragen.

‘Vera heeft de fiets teruggebracht,’ zegt tante Märta. ‘Vera Hedberg. Ze dacht dat je misschien naar huis was gerend. Ze heeft alles verteld.’

‘Putte,’ zegt Steffi. ‘Ik moest hem wel loslaten. Ik denk... ik denk dat hij dood is.’

‘Dood?’ herhaalt tante Märta. ‘Hij is net zo springlevend als jij en ik. Hij kwam vanochtend om tien uur al aanhinken. Hij had wel pijn aan een poot, maar de vrouw van de dokter heeft gezegd dat ’t niet erg is.’

Ineens moet Steffi huilen. Ze legt haar armen op tafel, buigt naar voren en snikt het uit.

‘Kind, ik begrijp niets van je,’ zegt tante Märta. ‘Huil je, omdat de hond niet dood is?’

Het zijn nog wel tante Märta’s woorden, maar haar stem klinkt anders. Milder.

‘Mimi is dood,’ weet Steffi tussen twee snikken uit te brengen.

‘Snuit je neus,’ zegt tante Märta, terwijl ze haar een zakdoek geeft. ‘En leg me ’ns uit waar je ’t over hebt.’

Dan vertelt Steffi over de nacht, waarin de gewapende mannen kwamen. De nacht van de inval.

‘Ze bonsden op de deur en voordat iemand kon opendoen, hadden ze ’m al ingetrapt. Het waren er heel veel, wel tien. Allemaal met een pistool, maar niemand droeg een uniform. Een paar kwamen in onze kamer. Ze zeiden dat we moesten opstaan en mee naar de gang moesten. Mamma wilde Nelli en mij onze pantoffels geven, maar dat mocht niet.’

‘We moesten ons in de gang opstellen,’ gaat Steffi verder. ‘Iedereen die in de flat woonde: mamma, pappa, Nelli en ik, de Goldbergs met hun baby’tje, de oude mevrouw Silberstein en haar blinde zoon, de Reichs met hun drie kinderen. De vloer was koud. Een van hen, de leider, liep de hele tijd voor ons op en neer. Soms duwde hij met z’n pistool tegen iemand.’

‘Het is toch niet waar?’ zegt tante Märta. Het klinkt of ze het meer tegen zichzelf heeft dan tegen Steffi.

‘Mimi begon te janken. Waarom was ze nou ook niet stil! Misschien was ze bang voor hun honden. Dat waren grote herdershonden. “Hebben jullie een hond?” vroeg één van hen. “Weten jullie niet dat jodentuig geen huisdieren mogen hebben?” “Hij is van de kinderen,”

zei pappa. Toen schoot hij haar neer. Ze viel en spartelde wat met haar poten. Daarna bleef ze stil liggen. Er lag bloed op de grond. Het kwam op m'n voet.'

'Lief kind,' zegt tante Märta. 'Arm, lief kind.'

Ze legt haar hand op Steffi's hoofd en strijkt over haar haren.

'Ga nou maar naar bed,' zegt ze. 'Probeer te slapen. Hier zal niemand je pijn doen.'

De geur van koffie prikkelt Steffi's neus. Ze doet haar ogen open. Tante Märta staat voor het fornuis en schenkt koffie in een blauwgebloemde kop.

'Zo, tijd om wakker te worden,' zegt ze. Ze heeft weer haar oude, scherpe stem.

Steffi moet alles gedroomd hebben. Het kan niet waar zijn dat tante Märta gisteren zacht en vriendelijk tegen haar gesproken heeft. Dat ze over haar haren streek. Ze moet het gedroomd hebben.

'Ik sta meteen op,' zegt ze, terwijl ze overeind komt van de keukenbank.

'Doe dat,' antwoordt tante Märta. 'En trek een nette jurk aan. We gaan op bezoek bij de zomergasten van de winkelier.'

Dat kan maar één ding betekenen: dat ze de jongen met sproeten om vergiffenis moet vragen.

'Moet dat?'

Maar tante Märta is de kamer al ingelopen om haar bed op te maken.

Steffi kleedt zich aan en eet een boterham. Ze heeft geen honger, maar ze dwingt zichzelf de boterham op te eten, zo langzaam mogelijk. Daarna kamt ze zorgvuldig haar haren voor de spiegel.

Tante Märta begint ongeduldig te worden.

'Ben je nog niet klaar?'

'Jawel,' antwoordt Steffi. 'Maar ik kan m'n haarspeld niet vinden.'

Ze weet heel goed waar de haarspeld ligt: in de zak van de jurk die ze gisteren aanhad. Maar tante Märta heeft al een andere speld.

'We gaan,' zegt ze.

Buiten voor het huis zit Sven op zijn hurken en kietelt Putte's buik. Putte rolt op zijn rug en steekt haar poten in de lucht. Om één ervan zit een verband.

'Hoe gaat 't met 'm?' vraagt Steffi.

'Er is niets aan de hand,' antwoordt Sven. 'Er is niks gebroken. Alleen wat opgezet. Hij is zo weer beter.'

Steffi aait Putte.

'Wat is er gebeurd?' vraagt Sven.

'Kom,' breekt tante Märta hun gesprek af. 'Dat vertel je maar later.'

Steffi mag achterop de bagagedrager zitten, net als toen ze op het eiland aankwam. Wanneer ze bij de kruising voor de winkel komen, staat Vera op van een grote steen langs de kant van de weg. Het ziet eruit of ze heeft zitten wachten.

Tante Märta loopt het laatste stukje naar de winkel met de fiets aan de hand.

'En, Vera?' vraagt ze. 'Heb je nagedacht over wat ik heb gezegd?'

Vera knikt.

In plaats van de winkel binnen te gaan opent tante Märta het tuinhok. De winkelier verschijnt op de buitentrapp.

'Goedemorgen,' zegt hij. 'Waarmee kan ik u van dienst zijn?'

'Goedemorgen,' antwoordt tante Märta. 'Wij hadden graag uw zomergasten gesproken.'

'Zo,' zegt de winkelier. 'Nou, ik geloof dat ze wakker zijn.'

‘Dat mag je wel hopen, ja,’ snuift tante Märta. ‘Het is klaarlichte dag.’
 Ze marcheert de tuin in met Steffi en Vera achter zich aan. De winkelier loopt ook mee.
 De zomergasten zitten aan de tuintafel te ontbijten. De twee jongens zijn er en een jonger meisje met evenveel sproeten als haar broer. De vader is groot, breed en bijna kaal. De moeder ziet er veel jonger uit en heeft blond, gepermanent haar. Een jonge dienstbode met een wit schort voor staat bij de tafel te wachten.
 ‘Neemt u me niet kwalijk,’ zegt de winkelier. ‘Maar er is bezoek voor u.’
 ‘Märta Jansson,’ zegt tante Märta. ‘En dit is mijn pleegdochter Stephanie.’
 ‘Zo,’ zegt de kale man. ‘En waarmee kan ik u helpen?’
 ‘Kan ’t niet wachten?’ vraagt zijn vrouw geërgerd. ‘We zijn juist aan het ontbijten.’
 De jongen met de sproeten ontwijkt Steffi’s blik. Hij kijkt naar zijn bord en lijkt geheel op te gaan in het naar binnen lepelen van zijn pap.
 ‘Eet u eerst af,’ antwoordt tante Märta. ‘Wij wachten wel.’
 Sylvia komt naar buiten door de achterdeur van de winkel. Ze blijft een eindje van de ontbijttafel staan en doet of ze in een perk onkruid wiedt.
 ‘Geen sprake van!’ zegt de man. ‘Zegt u ’t maar!’
 ‘Het betreft uw zoon,’ antwoordt tante Märta.
 ‘O ja?’ zegt de man. ‘Ragnar? Was dit het meisje?’
 ‘Ja,’ mompelt de jongen met sproeten zonder op te kijken. Zijn lepel schraapt piepend over het bord.
 ‘Wij zullen ’t door de vingers zien,’ zegt de man. ‘De broek is weliswaar kapot, maar we zullen geen vergoeding vragen. Als ze haar excuses aanbiedt, is dat voldoende.’
 ‘Een heel nieuwe broek,’ zegt de vrouw nijdig. ‘En bloedvlekken op zijn overhemd. Dat meisje is niet normaal!’
 ‘Als iemand zijn excuses moet aanbieden,’ antwoordt tante Märta heel langzaam en duidelijk, ‘dan is dat niet Stephanie.’
 ‘O nee?’ zegt de man. ‘En wie zou dat dan wél moeten zijn?’
 ‘Uw zoon heeft misschien niet verteld waarom Steffi hem heeft geslagen,’ zegt tante Märta. ‘Of is dat wel zo?’
 ‘Nee,’ antwoordt de man. Hij maakt met zijn hand een gebaar alsof tante Märta een lastige vlieg is die hij wil wegslaan.
 ‘Dan zal ik ’t u vertellen,’ zegt tante Märta. ‘Ze heeft hem geslagen omdat hij haar een “vuil jodenjong” noemde en zei dat de Duitsers haar zouden komen halen.’
 De kale man krijgt een rood gezicht. Hij slaat zo hard met zijn volle hand op de tafel dat de koffiekopjes omhoog komen en het bestek rammelt.
 ‘Is dat zo?’ zegt hij tegen de jongen.
 ‘Nee,’ antwoordt de jongen. ‘Ze liegt. Nietwaar, Gunnar?’
 Zijn broer haalt zijn schouders op.
 ‘Ik heb niets gehoord,’ antwoordt hij.
 ‘Zo, zo,’ zegt tante Märta. ‘Leert men in de betere kringen niet meer om de waarheid te zeggen?’
 ‘Woord tegen woord,’ antwoordt de man. ‘Uw pleegdochter heeft achteraf misschien een smoes verzonnen.’
 ‘Vera,’ zegt tante Märta. ‘Spreekt Steffi de waarheid, of de jongen hier?’
 Bijna fluisterend geeft Vera antwoord.
 ‘Hij heeft haar... zo genoemd. En hij heeft de hond geschopt.’
 ‘Vera is gisterochtend naar me toegekomen,’ zegt tante Märta. ‘Toen had noch zij, noch ik

met Steffi gesproken, want die was weggerend en had zich verstoppt. Vera vertelde me wat er gebeurd was. Ze heeft ook nog een heleboel andere dingen verteld, die ik niet wist. Maar daarover, gaat ze verder, terwijl ze de winkelier en Sylvia aankijkt, 'hebben we 't later nog wel.'

'Ragnar?' vraagt de man. 'Klopt 't wat de meisjes en mevrouw Jansson zeggen?'

De jongen knikt.

'Maar je hebt zelf gezegd...' begint hij.

'Zwijg!' buldert de man.

'Niemand,' zegt tante Märta, 'niemand heeft het recht om mijn kind zo te noemen. Hoe voor- naam die persoon ook is. Er worden daarom geen excuses aangeboden, maar de broek zul- len we betalen. Hoeveel kost hij?'

De man schudt afwerend het hoofd. Zijn gezicht is zo rood als een biet.

'Dat is echt niet nodig.'

'Negen kroon vijfenzeventig,' zegt zijn vrouw.

Tante Märta haalt haar portemonnee te voorschijn, opent hem en haalt er een tientje uit, dat ze op de tafel legt.

'Zo is 't in orde,' zegt ze. 'Kom, Steffi.'

'Mijn kind,' zei tante Märta. Mijn kind! Alsof Steffi haar eigen kind was.

Vragen bij de fragmenten

Bij fragment 1

- 1 Hoe is de sfeer bij Märta in huis? Voelt Steffi zich daar aardig thuis? Licht je antwoord toe.
- 2 Voelt Steffi zich op school op haar gemak? Leg uit.
- 3 Wat voor belangrijk verschil is er tussen de situatie van Steffi en Nelli?

Bij fragment 2

- 4a Hoe denken Sylvia en haar vrienden over Steffi? Waaruit blijkt dat?
- 4b Hoe reageert Steffi op de racistische opmerking van de jongen voor de winkel?
- 5 Waarom durft Steffi niet naar huis te gaan zonder Putte?

Bij fragment 3

- 6 Wat verwacht Steffi voor een reactie als ze 's avonds door tante Märta bij het huis wordt gesnapt?
- 7 Hoe komt het dat Steffi ineens moet huilen als ze hoort dat Putte terecht is?
- 8 Gaat tante Märta altijd op dezelfde manier met Steffi om? Licht je antwoord toe met voorbeelden.
- 9 Als tante Märta met Steffi naar de winkel gaat, verwacht het meisje iets heel anders dan er gebeurt. Leg uit wat ze denkt dat er gaat gebeuren.
- 10 De vader van de jongen die Steffi heeft uitgescholden, verwacht dat tante Märta voor iets heel anders komt. Wat verwacht hij?
- 11 Welke prachtige scherpe opmerking maakt tante Märta als de jongen alles ontkent?
- 11a Hoe probeert de vader van de jongen nog onder de beschuldiging uit te komen?
- 11b Op welke manier bewijst tante Märta dat de jongen liegt?
- 12 Hoe laat tante Märta haar minachting tegenover de familie blijken?

- 14 Waarom is Steffi er zo verbaasd over dat tante Märta haar ‘mijn kind’ noemt?
- 15 Geef je mening over de fragmenten. Zou je het hele boek willen lezen? Leg uit waarom (niet).

Opdrachten bij de fragmenten

Kies één van de volgende opdrachten

- 1 Stel je voor dat Steffi 's avonds na de gebeurtenissen in het derde fragment een bladzijde in haar dagboek schrijft. Schrijf die bladzijde.
- 2 Stel je voor dat Steffi na het gesprek met de zomergasten van de winkel in fragment 2 een bladzijde in haar dagboek schrijft. Wat noteert ze?
- 3 Steffi schrijft brieven over de gebeurtenissen aan haar ouders, die in Wenen zijn achtergebleven. Schrijf de brief die ze na fragment 3 op de post doet.
- 4 Nadat Steffi 's avonds (na fragment 3) naar bed is gegaan, overlegt tante Märta met haar man over de gebeurtenissen. Hoe verloopt dat gesprek? Schrijf het op in verhaalvorm.
- 5 Maak een tekening of een collage (tekst en foto's) bij de fragmenten.
- 6 In de fragmenten gaat het over vluchtelingen en vreemdelingenhaat. Schrijf een opstel waarin je de belevenissen van Steffi vergelijkt met de situatie waarin vluchtelingen in Nederland nu verkeren. Noem verschillen en overeenkomsten.

Eigen onderzoek doen

Kies één van de volgende onderzoeksopdrachten

- 1 In Duitsland en Oostenrijk probeerden de nazi's al ruim voor de Tweede Wereldoorlog de joodse mensen het leven zuur te maken. Zoek in studieboeken en/of op internet achtergrondinformatie over die tijd op. Schrijf daarna een artikel over het leven van de joodse mensen in de jaren dertig.
- 2 Steffi en Nelli worden door hun ouders naar Zweden gestuurd. Zoek in studieboeken en/of op internet informatie op over het opnemen van joodse kinderen in Zweden en andere Europese landen. Schrijf daarna een opstel over die opvang.
- 3 Lees *Een eiland in zee* helemaal. Schrijf er daarna een schoolkrantartikel over waarin je drie fragmenten bespreekt (van hoogstens 2 bladzijden) die de meeste indruk op je hebben gemaakt. Leg uit wat er zo indrukwekkend aan was.
- 4 Lees *Een eiland in zee* helemaal. In de loop van het verhaal verandert Steffi's mening over tante Märta vrij sterk. Beschrijf die verandering en geef er redenen voor.
- 5 Lees *Een eiland in zee* en *Waarheid, durven of doen* van Annika Thor helemaal. Schrijf een artikel voor de schoolkrant waarin je beide boeken met elkaar vergelijkt. Noem verschillen en overeenkomsten.
- 6 Lees *Een eiland in zee* en een ander boek over de jodenvervolging helemaal (zie de lijst hieronder). Schrijf een artikel voor de schoolkrant waarin je beide boeken met elkaar vergelijkt. Noem verschillen en overeenkomsten.

Andere boeken over oorlog, onderdrukking en vervolging

Gila Almagor, *Kinderen van Udim*
Susan D. Bachrach, *Zeg dat we het niet vergeten – het verhaal van de holocaust* (informatief)
Evert Hartman, *Oorlog zonder vrienden*
Tineke Hendriks, *Blijf zitten waar je zit*
Theo Hoogstraaten, *Tussen twee vuren*
Christa Laird, *De schaduw van de muur*
Joke van Leeuwen, *Bezoekjaren*
Myron Levoy, *Alan en Naomi*
Alice Mead, *Gebrandmerkt*
Karlijn Stoffels, *Mosje en Reizele*
Jan Terlouw, *Oorlogswinter*
Ida Vos, *Wie niet weg is is gezien*
Ida Vos, *Dansen op de brug van Avignon*
Ida Vos, *Witte zwanen, zwarte zwanen*
Gijs Wanders, *Spoorloos verdwenen*
Tatjana Wassiljewa, *Iedere dag telt*